

A hajdani magisztrátus.

Irta Váradi Antal.

Ma, a mikor a büszke főváros az európai világvárosok sorába lépett s vezetői a művelt világ legnagyobb metropolisainak példát adnak nem egy szép és hasznos dologban, mikor hozzánk jönnek tanulmányozni olyan intézményeket, a melyekről ötven év előtt még fogalmuk sem volt az embereknél, s a melyekben vezető szerepe van Budapestnek, jól esik kicsit visszaemlékezni kicsiségünkre, kezdetlegességünkre, magisztrátusunk hajnalára.

Mentől nagyobb, mentől fényesebb a városunk ma, annál nagyobb érdem, hogy olyan apróból, olyan semmiből nőtt fel rövid száz esztendő alatt.

Mert az én történetem a száz év előtti magisztrátusról beszél. S ha mindent meg akarok magyarázni, vissza kell nyulnom kétszáz esztendőre, a mikorról Pest városának szabaddá és királyivá létele kelt.

Első Lipót császár tette szabad királyi várossá Pestet, még pedig, mint az én száz éves kutföm nyomatékkal mondja, *elsőosztályú királyi szabad várossá*. A mennyiben, ugymond, kétféle szabad királyi város vagyion. Az elsőféle a királyi tárnokmester biráskodása, a másodikféle a királyi tábla ítélőszéke elé tartozik. Egyéb kiváltságokban és szabadalmakban egyformák.

A diploma, mely az 1703-ik esztendő október 23-áról kelt, nagyon terjedelmes, s egy híres pesti professzor, Schuster doktor, a ki régesrég megírta Pest történetét, rövid kivonatul a következőket közli belőle:

»Pest városa szabad királyi várossá emeltetik, s széke és szava legyen az országgyűléseken. Visszakapja régi birtokát, Szent Lászlót és Burgundiát. Ne legyen területén kiváltságos ház, s ha valamely templom, avagy magános örököl ilyest, az egy év idején belül adassék el polgároknak, vagy köteleztessék a kiváltságos, hogy maga is pesti polgárjogot szerezzen. A városnak joga van húst és bort mérni, s birja a legeltetés, favágatás, vadászat, madarászat, halászat, malmok, rév és vámszedés jogát.

Felmentetik Pest polgársága az előfogatok állításának kötelessége alól, s megerősítetik egykori czimere birtokában.

Polgárai mindennemű mesterségeket szabadon üzhetnek, koresmákat nyithatnak és péküzleteket, sört főzhetnek, fürdőket és gyógytárákat tarthatnak fenn, meszet égethetnek és téglát s kőbányákban törhetik a követ.

A tanácsnokok és hivatalbeliek sorából joguk van városbirájukat megválasztani, maguk pedig mentesek minden tributumtól, harminczadtól és vámtól, az egész ország területén.

Házaik mint szabad területek tekintendők s nem tartoznak a kilenczedet, csakis a kis tizedet fizetni.

A magisztrátus álljon a város birájából és tizenkét szenátorból, kötelessége legyen a sulyok és mértékek rendezése, a vásárok biztossá tétele s az áruk jóságának ellenőrzése.

Viseljék gondját az árváknak. Joguk legyen polgárokat fölvenni, de azok csak katolikusok lehetnek. Egyébként tetszésére bizatik a magisztrátusnak ha megtűr-e zsidót és cigányt. A magisztrátus nevezi ki a plébánost,

s biráskodik minden polgára fölött vétségekben és büntető ügyekben, appelláta nélkül.

Ime a szabadságlevél főbb rendelkezései. Azóta persze sok minden megváltozott. Száz esztendő előtt már következőképpen módosult a magisztrátus dolga:

A városi hatóság állt egy polgármesterből, egy városbiróból, egy városi kapitányból és tizenkét tanácsnokból. A polgármester mint a magisztrátus első embere igazgatja a politikai és gazdasági dolgokat, felbontja a városához érkező összes irásokat, levelez a felettes hatóságokkal, az egyes ügyeket az illető referenseknek osztja ki s naponta referáltat magának az összes ügyekről. A tanácsüléseken elnököl, vezeti a gazdasági bizottságot, felügyel a közevesi és egyéb városrendezési ügyekre, némkülönb a polgárjog-osztogatásra, mely első sorban ő tőle függ.

A város birája, mint a városi ítélkezés elől-ülője, a második ember a városban. Hivatalának fontossága tekintetében bizonyos dolgokban egyenrangú a polgármesterrel. A jogesetek megvizsgálása és a fölöttük s bennül való ítélkezés az ő dolga. Ő rendelkezik szükség esetén szekvesztrációk s intabulációk dolgában, minden juridikális dolgot revideál alá is ír, szükség esetén továbbítja az appellátát.

A két vezértisztviselő után legfontosabb hivatala van a városi kapitánynak. A mi külországi városokban a policzia körébe tartozik azt nálunk a városkapitány végezte. Injuriák panaszok, erőszakosságok, bántalmaztatások elébe tartoznak. Ő ítél minden ilyen dologban. Nagyobb rendellenességeket, büntetőjogi kárusokat továbbít a magisztrátus elé. Minder

kriminális ítélet végrehajtása a városkapitány tiszte. A spektákulumokra és multságokra való felügyelet, a város tisztasága és világítása, az idegen jövevények szemmel tartása az ő ügykörébe tartozik. Kötelessége általában arra ügyelni, hogy a város elleni mindennemű jog sértés elkerültesse vagy kellőleg megtorol tassék, s mindenki teljesítse a város irányában való kötelességét.

Ez volt tehát a legnehezebb hivatal, a legterheesebb temivalókkal, a melyek sokszor még a politikába is belevágtak.

Volt a városi kapitány mellett egy vicze kapitány is, a ki betegség, vagy halmozott funkciók, utazások alkalmával helyettesítette, de mindenestre segített neki. Mellette egy aktuárius, két városi hadnagy, egy kanczellista s tekintélyének növelésére hat kerületi komisszárius, két őrmester s egy husz emberből álló fegyveres rendőrcsapat.

Ennyi emberrel lehetett száz esztendő előtt rendben tartani Pest szabad királyi városát.

A városi tanács a czéhek és a kereskedők fő fóruma is, s azok panaszait és kérelmeit el bírálja.

Minden hétfőn és szerdán volt parciális, szombaton plenáris tanácsülés. Egyébként akkor és annyiszor, a mikor és a hányszor a polgármester jónak látta. A törvénykezési szü neteket kivéve, minden nap tartatik — csütörtök és szombat kivételével — városbírói törvényszék, melyen azonban legalább öt tanácsnoknak, a fő- és aljegyzőknek, s egy iratárosnak kellett jelen lennie.

Minden pénteken tartatott gazdasági ülés, a városi gyámi hivatalban, melyen a polgár

mester elnökölt; ez ülésen két tanácsnoknak, a választópolgárok két szeniorának, egy aktuáriusnak, a városi mérnöknek s a telekkönyvvezetőnek jelen kellett lennie.

A jegyzők nemcsak a jegyzőkönyvet irták, hanem utazó-passzusokat is állítottak ki. A városon keresztülutazóknak a városkapitánynál kellett utleveleiket láttamoztatni.

A városi levéltárnak már akkor két archiváriusa volt. Az expedíciónak egy főnök állott az élén, több adjunktussal. A könyvelés is nagy pontossággal folyt. A pénztár, az adószedés mind kellő segédzeméllyezettel dolgozott. Már száz év előtt is tekintélyes számú hivatalnok róta a régi városháza lépcsőit. De különös figyelem fordított a gyámi ügyekre, melyeket egy ugynevezett »árvák atyja« és egy diurnista láttak el. A telekhivatal élén egy telekkönyvvezető állott, ennek egy segédje volt s egy írődeákja. Ennek a hivatalnak több lovas tekebőr állott rendelkezésére, a városi és magán-telektulajdon szemmel tartása czéljából. Minden csütörtökön volt telekkönyvi ülés, két tanácsnok, a telekkönyvvezető s a főjegyző részvételével. Így mozogtak a vételek, eladások, árverések dolgai, melyek ingatlanokra vonatkoztak. Az örökösödések lebonyolítása is itt érte végét, a mikor is minden öröklőnek, vagy vevőnek minden forint után két krajczárt kellett *Grundkrentzer* czímen lefizetnie.

A gyámi hivatal — mond a régi könyvem — az egész polgári egyesülés tulajdonképpeni lelke. A gyámi tisztet a városi gyám viseli, s száz választott polgár asszisztál neki, s a tanácsstagok vagyoni helyzetük, koruk, tapasztalataik s képességük által jogosultak erre a tiszteletre. Ez a száz polgár a tanács ellenőre

mindenben, ezek belegegyezése és jóváhagyása nélkül semmibe sem foghatnak s lényeges és vagyonba vágó határozatot nem hozhatnak. A régi városi bizottság.

Ma ugyan négyszer annyian vannak, de a lakosság is huszszor akkora, mint hajdanán. »Ezek a polgárok, százan, azok a magyar *patricziusok*, a kik jogosítvák az összes tisztviselőket — a tanácsnokok kivételével, a kiket már régebben s életfogytiglan választottak — megválasztani, minden második esztendőben, egy arra hivatott királyi biztos jelenlétében.«

Fizetés persze nem járt ezzel a százasbizottsági tagsággal, de némi kedvezményeket mégis élveztek a százak, így mentesek voltak a katonabeszállásolástól, a mi akkor, istencse, nem volt kis dolog.

A pesti polgárjog elnyeréséhez — ugymond Schams — mocsoktalan életpálya mellett az is megkívántatott, hogy az illetőnek valami ingatlana, teszem föl: háza, szülje legyen, habár elegendő volt némely esetekben a tisztességgel folytatott mesterség bizonyítása is.

A polgárjogért fizetni kellett. Helybeli mesterember fia, ha maga is mesterré lett, fizetett tizenkét forintot. Ha nem volt mester, de házzal birt, ötven forintot. Ugyanigy és ugyanennyit fizettek a vidékik is.

Érdekes még a vásárbiróság; a tanács tagjaiból alakult a négy országos vásár alkalmával egy ad hoc bizottság, melyet *Markt-deputation*-nak neveztek, s a mely az árusok panaszait végezte el sommásan.

A kriminális komisszió pedig egy fő, egy vicze- és két tiszteletbeli fiskusból állott.

a mely havonta ült össze tolvajlások s egyéb kriminális tettek elbírálására, egy tanácsnok s a városi kapitány hozzájárulásával.

A súlyosabb büntettek a magisztrátus relé kerültek.

Ezekből állott hajdan a pesti magisztrátus.

Nem érdektelen felsorolni, hogy mi és miféle jövedelme volt száz év előtt a városnak. Városi kövezetvám fejében 46.650 forint folyt be. Árusok s kiméresi illetékek czimén 29.510, a hajóhidvám után 26.250 forint. A két sörház fizetett évente 10.065 forintot, legelődíjak s a marhahajtás 9305 forintot, a színház bérlete 9000 forintot jövedelmezett.

Ez a bérösszeg csak háromnegyede az évi bérnek, mert abból egy negyedrészen Buda városa partíczipált.

A határcsárdák, a pálinkamérések s a kőbányában lévő korcsma összesen 3645 forintot vittek a városi pénztárba. A zsidók vendéglőtartás és italméresi jog czimén 2300 forintot fizettek. A nád- és fűzfavesszővágás, a városházában lévő boltok, s a városi homokbánya összesen 4135 forintot hoztak. A vadászati jogért összességében 75 forintot vettek be, ellenben a hét városi rét a Duna mellett s a halottszállítás után 2850 forintot jegyez a városi pénztár.

Egynéhány kisebb-nagyobb, de érdektelen tétellel az egész városi évi bevétel 153.916 forintra rug. Ehhez járulnak még a büntetés-pénzek, korcsmanytási engedélydíjak (egy czégér után, ha szálló is volt, 250, ha csak bormérés, 124, közönséges esapszék után 50 forint volt a taksa) s egyéb mellékjövedelmek, me-

lyek sorában minden fiakker után fizetendő évi 12 forint nem utolsó tétel.

Az évi kiadások azonban elég nagyok. A város sokat fordít szépítésre, hogy el ne maradjon más városok mögött. A kiadási tételek között a *verbung*-ra 1280 forint és 30 krajczár van fölvéve.

Hanem az adminisztráció minden egyszerűsége mellett sem volt olyan gyors, mint ma. Akármilyen városi dolgot kellett megcsinálni, kilenczvenkilencz fórumon ment az keresztül, s mire leért, — sokszor nyoma veszett. A Deák Ferencz adomája jut eszembe, a ki mikor a modern és a régi adminisztráció közti különbséget emlegették előtte, a következő adomával felelt :

— Ma, ha elromlik a hid, az utbiztos jelenti a szolgabirónak, a szolgabíró az alispánnak, az alispán a megyegyűlésnek. A megyegyűlés kiküldi a szakértő mérnököt, az megvizsgálja, a következő megyei gyűlésen jelentést tesz róla, a megye a jelentést tudomásul veszi, elrendeli a javítást, illetve a pályázat kiírását.

Kiírják a pályázatot, beérkeznek az ajánlatok, azokat komisszió bírálja el, beterjeszti az eredményt a megyegyűlésnek, az végre dönt.

És mikorra lekerül a vállalkozó a hidhoz, — annak már nyoma sincs, mert azt már egészen elvitte az árvíz, vagy az ördög.

Az én időmben, ha láttuk, hogy rossz a hid, megcsináltattuk s aztán jelentettük a megyének, hogy baj volt, segítettünk rajta. **Punktum.**

Ez a különbség a régi, meg a mostani adminisztráció között!
